

... (The text is extremely faint and largely illegible due to the quality of the scan. It appears to be a review of a book, likely the one mentioned in the reference below.)

... (Continuation of the faint review text.)

... (Continuation of the faint review text.)

Jan Gromada

M. Párducz, DIE ETNISCHEN PROBLEME DER HUNNENZEIT IN UNGARN, „Studia Archaeologica”, t. 1: 1963, s. 7—82, tabl. I—XII + 1 mapa, 2 plany.

Omawiana praca zapoczątkowuje serię archeologicznych wydawnictw, której celem jest zapoznawanie uczonych zagranicznych z najnowszymi wynikami badań węgierskich. W odróżnieniu od znanej serii „Archaeologia Hungarica”, obejmować ma ona jednak przede wszystkim monografie o mniejszych rozmiarach. Publikowana praca Párducz stanowi uzupełnienie jego obszernego studium o zabytkach z okresu huńskiego z obszaru Węgier (*Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnen-*

* J. Pócs, *Magyar és egyéb írások*, Pécs, 1964.

zeit in Ungarn, „Acta Archaeologica”, t. 11: 1959, s. 309—398) na podstawie nowych materiałów uzyskanych w czasie ostatnich badań. We wstępie określa autor tematyczny zakres pracy oraz sposób jego realizacji. Za punkt wyjścia przy próbie definicji elementów, formujących kulturowy i etniczny obraz terenów Węgier w tym czasie, posłużyła mu analiza cmentarzysk. Największy nacisk położony został przy tym na analizę pochówków ze sztucznie zdeformowanymi czaszkami. Autor przywiązuje specjalną wagę do zjawiska makrocephalii na obszarze Węgier, pospolitego szczególnie w okresie huńskim, związanego z ludami huńskimi i alańskimi, wskazując na jego przydatność przy rozwiązywaniu etnicznych i socjalnych problemów epoki.

Pierwszy rozdział obejmuje w związku z tym pełną publikację znalezisk tego rodzaju z obszaru Kotliny Karpackiej, uwzględniającą zarówno materiały z planowo badanych cmentarzysk, przypadkowo odkrytych grobów, jak również — co budzi pewną wątpliwość — odosobnione znaleziska czaszek częstokroć pochodzących ze starych zbiorów. W następnym rozdziale zajmuje się Párducz analizą prezentowanych materiałów, przeprowadzoną w dwóch wzajemnie się uzupełniających i przenikających aspektach: chronologicznym i etnicznym. Zasadniczą trudność przy chronologicznym rozwarstwianiu znalezisk stanowiła znikoma ilość stanowisk dobrze datowanych, w przewadze ubogie wyposażenie grobów. Do etnicznych określeń wykorzystał autor przede wszystkim analizę inwentarza poszczególnych pochówków ze zdeformowanymi czaszkami, ich orientacji oraz innych charakterystycznych szczegółów obrządku, przywiązując zarazem dużą wagę do położenia geograficznego. Nie rozporządzając w każdym przypadku pełnym zasobem informacji, musiał kontentować się częstokroć połowicznymi rezultatami w tej dziedzinie, wskazując zarazem na możliwość osiągnięcia lepszych wyników w dziedzinie rozwarstwienia chronologicznego, przydatnego w tym przypadku również dla ustaleń etnicznych i kulturowych.

Najmłodsze, nieliczne znaleziska makrocephaliczne, pochodzące z cmentarzysk okresu awarskiego, według autora nie wiążą się ze starszymi, z okresu huńskiego. Poważną ilościowo grupę stanowią znaleziska z cmentarzysk gepidzkich z V w., co świadczyć ma — zdaniem Párducza — o ścisłych związkach, łączących od końca IV w. Gepidów z Hunami i przodującej roli Gepidów pośród ludów, wchodzących w skład państwa huńskiego. Słabiej określona jest ostrogocka grupa, prawdopodobnie współczesna gepidzkiej, znana z mniejszej liczby ubogich w zabytki cmentarzysk. Grupę zasadniczą, najstarszą i najliczniejszą, tworzą jednak groby z okresu huńskiego. Spośród nich ogromną większość stanowią pochówki zorientowane głową na północ lub z niewielkim odchyleniem. Odmiennie, wzdłuż linii wschód—zachód, zorientowane są pochówki na największych w IV w. cmentarzyskach, skupionych w pobliżu rzymskiego „limesu”, których część wiąże autor z barbaryzacją tego obszaru w wyniku osiedlania się na nim w początkach okresu huńskiego Sarmatów. Typowa dla pochówków ze zdeformowanymi czaszkami, rzadka w porównaniu z innymi, północna orientacja pojawia się na Węgrzech prawdopodobnie już na cmentarzyskach późnosarmackich. Wystąpienie obu zjawisk — makrocephalii i orientacji północ—południe — oznacza już początek okresu huńskiego, wiążąc się, być może, z obecnością nowej warstwy panującej. Na uwagę zasługuje fakt, iż wcześniej, w II—III w., pojawiają się one na alańskich cmentarzyskach porzecza dolnej Wołgi. W obu przypadkach wiążą się ze ścisłym współzyciem elementów huńskich z alańskimi. Mniejszą podgrupę stanowią pochówki zorientowane głową na południe lub południowy wschód.

Na zakończenie rozdziału autor podaje nową, uściśloną wersję proponowanego

w r. 1959 rozwarstwienia etnicznego materiałów, pochodzących ze stanowiska Csongrád-Koszary, wiążąc większość pochówków zorientowanych na północ z obecnością elementów alańskich przybyłych z Hunami, przypisując zaś te o orientacji południowo-wschodniej zasiedziałej ludności sarmackiej. Pojawienie się obyczaju deformacji czaszek w obrębie drugiej grupy, będące dowodem dotrwania jej do początków okresu huńskiego, mogło być bądź rezultatem zapożyczenia, bądź też tylko obecności nowo przybyłej warstwy panującej.

W ostatnim, IV, rozdziale autor prezentuje i analizuje wyniki uzupełniających badań przeprowadzonych na cmentarzysku Csongrád-Koszary. Na uwagę zasługuje bogate wyposażenie wielu grobów kobiecych, wiążące się z typową dla środowiska sarmackiego poważną rolą kobiety w społeczności. Wynika stąd pośrednio wniosek o dużym znaczeniu żywności sarmackiego w okresie huńskim. Większość pochówków zorientowana była głową na południe. Na uwagę zasługuje pogrzebanie jednego ze zmarłych w pozycji siedzącej oraz obecność kości końskich w innym grobie — obyczaj obserwowany na cmentarzyskach zarówno sarmackich, jak i huńskich obszaru Węgier. W dalszym ciągu polemizuje autor z koncepcją I. Bóna, który — na podstawie analizy grobu wojownika z koniem z Ujhartyán — wydziela grupę cmentarzysk datowanych na III/IV w., przypisując je przybyłym zza Karpat Gepidom. Párducz zwraca przede wszystkim uwagę, iż orientacji szkieletu głową na północny zachód nie można uważać za wyłączną specyfikę wschodniogermańską, a przedmiotów wchodzących w skład jego wyposażenia jednoznacznie łączyć z Gepidami. W konkluzji wątpli w jego wczesnogepidzką przynależność, opowiadając się za datowaniem na okres huński i uważając za prawdopodobny związek jego zarówno z Gepidami, jak i Alanami czy Hunami. Na zakończenie omawia pokrótce, opierając się na rozprawie Wuźniecowa i Pudowkina, zasadnicze rysy kultury alańskiej na obszarze zachodniej i środkowej Europy, przychyłając się do opinii obu badaczy, iż nie ma ona tam podobnie jednolitego i czystego charakteru, jak na terenach pierwotnych Przykaukazia.

Ostatnim zagadnieniem poruszonym w rozprawie jest pochodzenie obyczaju chowania zmarłych na siedząco. Autor wywodzi go z okolic Kaukazu, gdzie występował stosunkowo często, począwszy od epoki brązu, będąc szczególnie pospolitym w III—IV w. w Dagestanie. Polemizując z przeciwnymi podobnej koncepcji Kuzniecowa i Pudowkinem, przytacza jako dodatkowy argument ormiańskie i bizantyjskie źródła pisane, przemawiające za czasową obecnością Hunów w rejonie Kaukazu.

Omawiana rozprawa zasługuje na uwagę nie tylko jako zapoczątkowanie nowej serii archeologicznych wydawnictw węgierskich przeznaczonych dla zagranicy, wyróżniających się zwykle starannością edycji spośród wydawnictw tego typu z innych krajów. Godne podkreślenia jest kontynuowanie przez autora badań nad stosunkowo mało znanym fragmentem dziejów obszarów naddunajskich, mającym poważne znaczenie dla rozważań nad historią i kulturą szerszych obszarów Europy na przełomie okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. Za specjalnie interesujące należy przy tym akcentowanie przez autora znaczenia elementów sarmackich, starszych „autochtonicznych” oraz nowo przybyłych z Hunami na obszary środkowonaddunajskie Alanów w kształtowaniu kultury i oblicza etnicznego tych ziem w okresie huńskim. Pewnym mankamentem rozprawy jest nie zawsze przejrzysty dla czytelnika, ogólnie tylko wprowadzonego w zagadnienie, sposób wykładu, wynikły w znacznej mierze z faktu, iż stanowi ona rodzaj krótkiego rozwinięcia i uzupełnienia też zasadniczej pracy, wydanej w r. 1959, co uwalniało autora od konieczności powtórnego przeprowadzania pewnych wywodów, zmuszając jednak zainteresowanych do dokładniejszej lektury obu pozycji. Można również zastanawiać się nad

poprawnością i celowością sporządzania zestawienia całości materiałów makroepifalicznych z obszaru Kotliny Karpackiej z uwzględnieniem znalezisk o zupełnie nieokreślonej chronologii czy stawianiem znaku równości między orientacją grobu a etniczną lub plemienną przynależnością nieboszczyka. W przypadku braku wyraźnego zróżnicowania inwentarzy grobowych lub nieprzeprowadzenia w większości przypadków badań antropologicznych, nad czym zresztą autor ubolewa, przyczyny wyboru określonej orientacji mogą być wielorakie. Całości etniczne i plemienne nie musiały przecież pokrywać się z zasięgiem ustalonych koncepcji kultowych, których marginesem jedynie była orientacja pochówka. Zwłaszcza w przypadku Kotliny Karpackiej w okresie huńskim zróżnicowanie składu etnicznego ludności sprzyjało wszelkim zapożyczeniom i mieszanii się różnorodnych wątków wierzeniowych. Należy jednak podkreślić chwalebą powściągliwość autora w formułowaniu koncepcji dotyczących problematyki etnicznej. Stąd rozprawa zawiera nie tyle jednoznaczne sformułowania, ile raczej propozycje i postulaty badawcze, których realizacja zależy od przyszłego rozwoju badań. Reasumując, stanowi ona interesujący wkład do problematyki okresu huńskiego na obszarze Europy oraz dobry prognostyk dla świeżo zainicjowanej serii wydawniczej.

Wojciech Szymański

Leszek Szlachetka, *Die Paläontologischen Funde aus dem Gräberfeld von Mitzka. Anthropologische Untersuchungen*, B. 1, 1961, s. 1-11, 126-128.

W pracy tej autor badał w Mitzku, w pow. Łęka, w woj. łódzkiej nekropolę z okresu huńskiego. Wskazywał na jej wyjątkowość, ponieważ jest to nekropolia z okresu huńskiego, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich. Autor badał w tym nekropolu, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich.

W pracy tej autor badał w Mitzku, w pow. Łęka, w woj. łódzkiej nekropolę z okresu huńskiego. Wskazywał na jej wyjątkowość, ponieważ jest to nekropolia z okresu huńskiego, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich.

W pracy tej autor badał w Mitzku, w pow. Łęka, w woj. łódzkiej nekropolę z okresu huńskiego. Wskazywał na jej wyjątkowość, ponieważ jest to nekropolia z okresu huńskiego, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich.

W pracy tej autor badał w Mitzku, w pow. Łęka, w woj. łódzkiej nekropolę z okresu huńskiego. Wskazywał na jej wyjątkowość, ponieważ jest to nekropolia z okresu huńskiego, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich.

W pracy tej autor badał w Mitzku, w pow. Łęka, w woj. łódzkiej nekropolę z okresu huńskiego. Wskazywał na jej wyjątkowość, ponieważ jest to nekropolia z okresu huńskiego, w której nie ma żadnych pozostałości kultury huńskiej, a jedynie groby z czasów przedhuńskich.